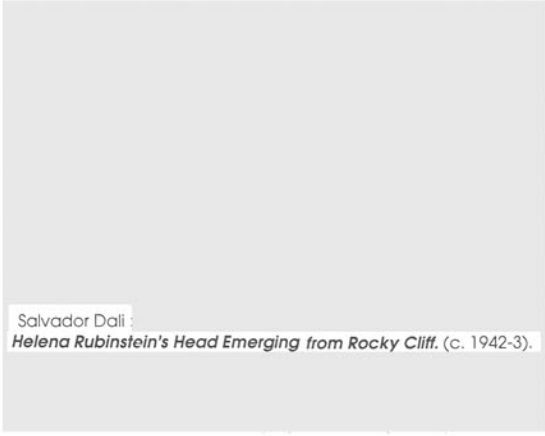

สำหรับภาพ P7 อาจเป็นไปได้ว่ามีแรงบันดาลใจจากภาพของดาลีชื่อ *Helena Rubinstein's Head Emerging from Rocky Cliff* (1942-1943)³⁷ ในการนำหน้าคนไปผนวกกับขีดหิน แต่ภาพหน้าคนและหินของประติมากรรมไม่เหมือนจริงเท่า

Salvador Dalí : *Helena Rubinstein's Head Emerging from Rocky Cliff*. (c. 1942-3).

René Magritte : *The Art of Living* (1967).

38

ส่วนภาพ P8 นั้น วิธีการเสนอพระพักตร์ให้เห็นเลื่อนลงภายในวงกลมสีขาว (รัศมีหรือรังสี?) นั้น ทำให้นึกถึงภาพของมากริตต์ ชื่อ *The Pleasure Principle* (ดูภาพ 12) และภาพชื่อ *The Art of Living* (1967)³⁸

ข้อสังเกต

ถึงแม้ว่าวิธีการเสนอภาพของประติมากรรมจะมีเค้าว่าได้รับอิทธิพลจากศิลปินเซอร์เรียลลิสต์ ในแง่ที่เสนอรูปทรงอิสระการปะติดปะต่อภาพอย่างเสรีไร้เหตุผล เพื่อเล่าเรื่อง ด้วยวิธีการวาดภาพแบบฉับพลันอัตโนมัติ แต่ส่วนที่เป็นของประติมากรรมโดยแท้คือเนื้อหาเรื่องราวและสาระที่ต้องการสื่อเพื่อวิจารณ์ชีวิตและสังคมการเมืองของไทยในช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519 ข้อที่ต่างที่เห็นได้ชัดจากแนวทางของเซอร์เรียลลิสต์ก็คือ ภาพจิตรกรรมของประติมากรรมมีได้มีนัยทางเพศเหมือนเช่นผลงานของศิลปินเซอร์เรียลลิสต์ ในขณะที่ภาพของแอร์นส์ ที่มีเหล็กแท่งลูกหนักมีมิติของตำนานอิติปุสและแผ่นนัยทางเพศ (ดู วิจัย 1 : 81) “ต้นไม้เหล็ก” ของประติมากรรมจะเน้นถึงความเจ็บปวด ทุกข์ทรมานของชีวิต ที่ถูกทำลายอย่างไรทางสัญ ภาพ P5 และ P6 ซึ่งประติมากรรมเน้นการวิพากษ์ ความรุนแรงของเหตุการณ์ทางการเมืองก็แสดงเจตนาและจุดยืนที่ต่างจากของมัซซงมากริดต์ และดาลี ที่มุ่งแสดงออกซึ่งตัวตนภายในหรือจิตใต้สำนึกอันกอบปรด้วยแรงปรารถนา (ทางเพศ) หรือความอยาก (กิน) แฝงอยู่ด้วยสำหรับภาพ P7 นั้น เข้าใจว่าเจตนาในการสร้างสรรค์ของประติมากรรมต่างจากของดาลี ดาลีนั้นต้องการเน้นความสมจริงและ “เล่น” ระหว่างความจริงกับความลวง แต่ประติมากรรมกลับประสานสารพัดภาพในมโนคติซึ่งมีนัยเกี่ยวกับการเมืองของไทยในช่วงปี 2519 โดยไม่พะวงถึงความเหมือนจริงเพื่อบันทึกความประทับใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่น่าสังเกตก็คือ ในขณะที่พวกเขาเซอร์เรียลลิสต์ต่อต้านศาสนาซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนในสังคมของพวกเขา นั้น ประติมากรรมไม่มีลักษณะต่อต้านเช่นนี้เลย ข้าเสนอภาพซึ่งแสดงถึงศรัทธาในพระพุทธรองค์และสะท้อนถึงความทุกข์ยากของคนในสังคมร่วมสมัยไปพร้อม ๆ กันด้วย

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของภาพ *ผักบุ้งแดง ปีนน้ำ* ซึ่งแสดง 1 วันก่อนเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 นั้น อาจจะเป็นไปได้หรือไม่ว่าประติมากรรมก็สังหรณ์ว่าอาจจะมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นซ้ำอีก ในทำนองเดียวกับที่ดาลีสังหรณ์เห็นการประหารกันในสงครามกลางเมืองสเปนก่อนจะเกิดสงครามจริง ที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ การที่ประติมากรรมวาดภาพผักบุ้งแดง โดยใช้สีแดงสดกว่าที่เป็นจริงนั้น ทำให้มีผู้กล่าวหาว่าผลงานศิลปะของเขา “เอียงซ้าย” และเมื่อเกิดเหตุการณ์รุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (ซึ่งฝ่ายทหารและตำรวจได้ใช้อาวุธปราบปรามนักศึกษาที่ต่อต้านการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร) นั้น ประติมากรรมไปรายงานตัวต่อตำรวจที่ สน. พุ่มพวงเมฆ เพื่อชี้แจงคำถามคำถามว่าผลงานศิลปะของเขาและของศิลปินที่แสดงในนามของกลุ่มธรรม เอียงซ้าย ด้วย

ข.5 ธรรมศักดิ์ บุญเชิด

หลังจากได้ร่วมกับศิลปินกลุ่มธรรม (ครั้งที่ 3) แสดงภาพวาดที่มีเนื้อหาต่อต้านอำนาจเผด็จการทหารและจักรวรรดินิยมอเมริกัน (ภาพของธรรมศักดิ์ถูกทำลาย เมื่อเกิดเหตุการณ์รุนแรงวันที่ 6 ตุลาคม 2519) แล้ว ธรรมศักดิ์สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม 2 ชิ้น เกี่ยวกับชาวนาไทยที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน และต้องเผชิญกับภัยแล้งอันเนื่องมาจากป่าไม้ถูกทำลาย โดยนำออกแสดงในงานนิทรรศการศิลปกรรมแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2522

ในภาพ *ชาวนาไทย 1* (TS1) ชาวนาถูกเกี่ยวคอด้วยตาของเครื่องซัง (ที่ใช้ซังข้าวสาร) แขนและลำตัวถูกมัด (ไร้อิสรภาพ) นุ่งผ้าขาดกระรุ่งกระริงสภาพไม่ต่างจากหุ่นไล่กา เห็นพื้นนาแห้งแล้งคล้ายทะเลทรายจนสุดลูกหูลูกตา ภายใต้ท้องฟ้าที่ไม่มีวิแววว่าจะมีฝนตก ส่วนใน *ชาวนาไทย 2* (TS2) เสนอภาพของชาวนาที่ถูกแปรสภาพเป็นซากไม้ตั้งอยู่ท่ามกลางตอไม้ที่ถูกผ่ากลางบนพื้นดินที่แห้งผากแดกระแหง บนตอไม่มีสีเขียวเกี่ยวข้าวซึ่งมีลักษณะเหมือนจรวงวางหงายอยู่ โกลออกไปทางพื้นหลังเห็นซากตอไม้จำนวนมาก นับเป็นการเสนอภาพเกษตรกรชาวอีสานที่น่าเวทนา อยู่ในสภาพทรุดโทรมจนแทบหมดความเป็นมนุษย์ ท่ามกลางความหายนะของระบบนิเวศวิทยาเพราะนายทุนได้ตัดไม้ทำลายป่าไปจนหมดสิ้น

ธรรมศักดิ์ บุญเชิด *ชาวนาไทย 1* (2522)

TH1

TH2

ธรรมศักดิ์ บุญเชิด *ชาวนาไทย 2* (2522)

แรงบันดาลใจจากศิลปะเซอร์เรียลลิสต์

ในภาพ TS1 ของธรรมศักดิ์ นั้น เห็นได้ว่ามีร่องรอยหรือวิธีการบางอย่างที่ทำให้นึกถึงผลงานของดาลี เช่น วิธีการนำเสนอพื้นระนาบที่เลือนลาง เห็นขอบฟ้าไกลลิบ ชวนให้คิดถึงภาพของดาลีชื่อ *The Sleep* (1937³⁹) นอกจากนี้การใช้ชื่อโลหะเกี่ยวกับทำให้นึกถึงรายละเอียดในภาพของดาลี เช่น *The Great Masturbator* (ดูภาพ 20) ส่วนวิธีการนำเสนอเคียวบนซากไม้รูปทรงคนใน TS2 นั้น ชวนให้นึกถึงวิธีการของมาริตต์ที่ชอบเล่นเรื่องความจริงกับความลวงและการแปรสภาพให้สิ่งมีชีวิตมีลักษณะเป็นเหมือนสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือวัตถุ เช่น วิธีการแปรสภาพ นก - ไปไม้ ในภาพชื่อ *The Natural Graces* (1963⁴⁰) หรือการแปรสภาพคนให้เป็นไม้หรือเป็นหิน เช่น ในภาพชื่อ *Recollection of Travel III* (1951⁴¹) นอกจากนี้ วิธีการใช้สีเอกรงค์ (monochrome) ก็อาจได้แรงบันดาลใจจากมาริตต์ด้วย

ธรรมศักดิ์ บุญเชิด ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2529 ว่า ในช่วงที่เป็นนักศึกษา (คณะจิตรกรรมฯ และมัณฑนศิลป์) ชอบผลงานของศิลปินเซอร์เรียลลิสต์ เช่น ดาลี มาริตต์ มิโร และแอร์นส์ท์ เพราะสามารถที่จะใส่ความคิดอะไรลงไปบนลักษณะเซอร์เรียลลิสต์ได้มากกว่าในรูปของเรียลลิสต์ แต่ก็ไม่ได้มีเวลาศึกษาเรื่องเซอร์เรียลลิสต์อย่างจริงจัง

ข้อสังเกต

ข้อที่น่าสนใจก็คือ ธรรมศักดิ์ได้ยืมรูปแบบหรือกลวิธีบางอย่างของศิลปินเซอร์เรียลลิสต์มาใช้ เพื่อถ่ายทอดทัศนวิจารณ์ที่มีต่อผู้ด้อยโอกาส ในสังคมไทย เห็นได้ชัดว่าจุดยืน เจตนา และแนวคิดของธรรมศักดิ์ในการนำเสนอผลงานศิลปะจึงต่างจากของพวกเซอร์เรียลลิสต์ซึ่งมุ่งแสดงออกซึ่งตัวตนภายในอันกอบปรัดด้วยเนื้อหาเรื่องราวความฝันที่ออกจากจิตใต้สำนึกและมึนงงทางเพศเป็นส่วนใหญ่

Salvador Dalí : *The Sleep* (1937).

René Magritte : *The Natural Graces*. (1963)

René Magritte : *Recollection of Travel III* (1951)

ง.6 โฟศาล อีรพงษ์วิษณุพร และจิระศักดิ์ พัฒนพงศ์ (กลุ่มกึ่งหัน)

กลุ่มกึ่งหัน ซึ่งประกอบด้วยศิลปินหนุ่มสาว (5 คน) ผู้จบการศึกษาจากโรงเรียนไทยวิจิตรศิลป์ เคยแถลงไว้ว่า มีเป้าหมายที่จะสร้างภาพเขียนเพื่อถ่ายทอดความฟอนเฟะของสังคมเพื่อให้ผู้คนได้รับทราบและหาทางเยียวยาบาดแผลที่เรื่องนี้ให้ดีขึ้น ศิลปินในกลุ่มนี้ 2 คน คือ โฟศาล อีรพงษ์วิษณุพร และจิระศักดิ์ พัฒนพงศ์ ได้สร้างผลงานที่มีตัวบ่งชี้ชัดเจนว่ารับแรงบันดาลใจแบบและกลวิธีบางอย่างจากศิลปะเซอร์เรียลลิสต์ โดยเฉพาะผลงานที่แสดงในนิทรรศการศิลปะของกลุ่มกึ่งหันครั้งที่ 2-4 (พ.ศ. 2523-2525)

ผลงานของโฟศาล อีรพงษ์วิษณุพร ประกอบด้วยจิตรกรรมและภาพวาดเส้น ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเรื่องราวสะท้อนปัญหาสังคมซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมากในช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 เช่น ปัญหาการล่มสลายของชนบทอีสาน เนื่องจากขาดน้ำขาดการเหลียวแลปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจังจากฝ่ายรัฐบาล คนหนุ่มสาวต้องจำใจละถิ่นฐานบ้านช่องอพยพเข้ามาแสวงหางานทำในเมืองหลวง มีความเป็นอยู่อย่างอดอยากทุกซอกตามถนนหรือในสลัม บ้างก็ออกเล่นแคนขอทาน บ้างก็เป็นกรรมกรแบกหาม หรือไม่ก็เป็นโสเภณี ถูกกดขี่ ขูดรีด เอารัดเอาเปรียบจากนายทุน นอกจากนี้ยังสะท้อนปัญหาการเรียกร้องประชาธิปไตย และปัญหาศาสนากับคนในสังคมด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกเฉพาะผลงานที่มีนัยสำคัญวิเคราะห์ในภาพจิตรกรรมสีน้ำมันชื่อ *ลมหายใจวรินแห่งท้องทุ่ง* (2524) (PS1) โฟศาลเสนอรูปทรงของชายชราครึ่งตัวสภาพคล้ายหุ่นหรือซาก เลียบบนไม้ปักลอยอยู่กลางอากาศเหนือพื้นดินที่แตกแหว่ง เพื่อแสดงถึงสภาพของนคราที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับถิ่นอีสานที่แห้งแล้งอดขัดขาดแคลน แขนที่กางออกมีมือข้างหนึ่งชี้ไปข้างหลัง ซึ่งเห็นเป็นเมืองอยู่ลิบ ๆ เปรียบเสมือนความหวังของชาวชนบทรุ่นหนุ่มสาวที่กำลังมุ่งเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อหางานทำ เนื่องจากไม่สามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพบนผืนดินแล้งเซียวที่บ้านเกิดได้

ใน *เพลงช็อคดซี่แห่งท้องทุ่ง* (2524) (PS2) โฟศาลสะท้อนปัญหาของชาวนาที่ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบจากนายทุน คล้ายในภาพ TS2 ของธรรมศักดิ์ บุญเขต แต่นำเสนอปัญหาที่แสดงถึงวิกฤตการณ์ที่รุนแรงยิ่งขึ้น ชาวนาซึ่งอยู่บนหัวกระโหลกควายถูกเสียบแทงด้วยคมเคียวของนายทุนใส่สูทสวมหน้ากากเป็นหัวกระโหลกสัตว์ที่ดุร้าย (ศิลปินตั้งใจเปรียบนายทุนกับสุนัขที่กัดทั้งข้างหน้าและลับหลัง) ส่วนที่อยู่พาดบนเขาควายก็เหลือแต่สภาพที่ทรุดโทรมหมดเรี่ยวแรงจนคล้ายกับเศษผ้าเห็นแต่แขนและมือหรือศีรษะ ในลักษณะที่หมดความเป็นมนุษย์

PS1 โฟศาล อีรพงษ์วิษณุพร *ลมหายใจวรินแห่งท้องทุ่ง* (2524)

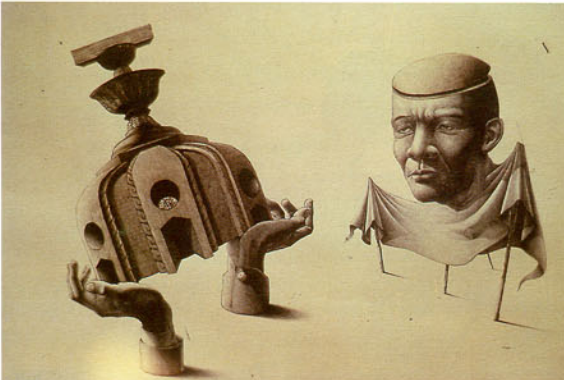

PS2 โฟศาล อีรพงษ์วิษณุพร *เพลงช็อคดซี่แห่งท้องทุ่ง* (2524)

PS3 โฟศาล ชีรพงษ์วิษณุพร *ถนนสายนี้ชื่อพัฒนาพงศ์* (2525)

PS4 โฟศาล ชีรพงษ์วิษณุพร *ประชาชน ประชาธิปไตย ประ...* (2524)

PS5 โฟศาล ชีรพงษ์วิษณุพร *โลกีย์ โลกุตตร* (2525)

ในบรรดาผลงานที่สะท้อนปัญหาของชาวชนบทที่เข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ โฟศาลวาดภาพเกี่ยวกับหญิงสาวที่จำต้องยึดอาชีพขายตัวไว้มากที่สุดที่โดดเด่นที่สุดในชุดนี้ คือ *ถนนสายนี้ชื่อพัฒนาพงศ์* (2525) (PS3) เป็นภาพถนนสายหนึ่งที่ทอดตรงเข้าไปยังประตูที่ตั้งอยู่ตรงหว่างขาของผู้หญิงล้าชาก็เปลือยเปล่าจากน่องถึงเท้ามีลักษณะเป็นรอยเนาเปื่อย ริมถนนชิดกับปลายเท้าชาวามีป้ายชื่อถนนติดอยู่กับเสาเดี่ยวๆ เหนือขึ้นไปมีลักษณะเป็นกระโจมผ้าขาว มีไม้ค้ำยันให้คงรูป ส่วนด้านบนกระโจมเหนือกรอบประตูมีทรวงอกคู่หนึ่งห้อยลงมา เหนือกระโจมผ้ามีหน้ากากโผล่มา 2 หน้า บังหวักระโหลกสุนัข (นายทุน) เอาไว้ นับเป็นการตีแผ่ความเป็นจริงที่สังคมไทยไม่ยอมยกยอมรับอย่างใจแจ้งแจ้ง ด้วยลักษณะที่ทำให้ทลายและนำคืนตระหนกไม่น้อยเมื่อเทียบกับมาตรฐานทางจริยธรรมของไทย

ภาพชื่อ *ประชาชน ประชาธิปไตย ประ...* (2524) (PS4) แบ่งเป็น 2 ส่วน ด้านซ้ายเป็นภาพรูปปั้นส่วนหัวของชายไทยที่มีรอยเปิดแยก โผล่ออกมาเหนือแผ่นผ้าที่พาดย้อยอยู่กับไม้ค้ำ 3 อัน ส่วนด้านขวาเป็นภาพครึ่งบนของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเอียงตะแคงอยู่บนมือ 2 มือที่โผล่ขึ้นมาจากพื้นเพียงข้อ ศิลปินอธิบายว่าต้องการวิจารณ์ประชาธิปไตยของไทยว่ามีลักษณะทั้งไม่สมบูรณ์และไม่มั่นคง ส่วนประชาชนไทยก็ไร้สมองขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบการปกครอง

ในภาพชื่อ *โลกีย์ โลกุตตร* (2525) (PS5) เป็นภาพเสื้อคอแหลมสวมอยู่ที่ไม้แขวน แต่ส่วนที่ควรจะเป็นแขนเสื้อนั้นกลายเป็นภาพพัคตร์พระพุทธรูปเสียข้างหนึ่งและหน้าคน (หน้าศิลปิน) อีกข้างหนึ่ง ได้ดวงหน้าลงมาถึงเป็นชายเสื้อที่รวบเข้าอยู่ในมือกำ เข้าใจว่าศิลปินต้องการเสนอความคิดเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยว่ามีหลักสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับโลกหรือโลกียะ และผู้ที่ต้องการจะไปพ้นโลกหรือไปนิพพาน หรืออีกนัยหนึ่ง ภาวะที่พัวพันกับกิเลส หรือภาวะที่พ้นจากกิเลส นั้น อันที่จริงก็เป็นส่วนประกอบของสิ่งเดียวกันนั่นเอง